

РАЗВИТИЕ И ПРОБЛЕМИ НА ВИСШЕТО СЧЕТОВОДНО ОБРАЗОВАНИЕ В САЩ И БЪЛГАРИЯ: НЯКОИ ПАРАЛЕЛИ ОТ МИНАЛОТО

Михаил Мусов*

Увод

Свикнали сме да приемаме висшето счетоводно образование като процес, който винаги е съществувал и който винаги ще съществува. Историята показва, че първото от тези две твърдения е невярно, а само бъдещето може да докаже истинността на второто от тях. Предвид обаче съвременните проблеми на образованието за счетоводната професия – намаляващ интерес към счетоводните програми, проблеми с имиджа и добавената стойност, останели образователни модели и др. (Albrecht и Sack, 2000, с. 19-58) – бъдещето на счетоводното образование изглежда твърде несигурно.

Въпреки предишните препоръки за реформиране на счетоводното образование към по-широко либерално образование и по-добра интеграция на либералното и професионалното образование (Bedford и др., 1986; АЕСС и ААА, 1996 [1990] и др.), образованието по счетоводство в световен мащаб днес е поставено в положението да се бори за своето оцеляване. Това е така, не защото тези препоръки са погрешни, а защото са погрешно разбрани от академичните среди и/или към тях е подхождано по нецелесъобразен начин. Последният призив за реформа във висшето образование по счетоводство в САЩ (Pathways Commission, 2012) също показва, че това, от което счетоводното образование най-силно се нуждае за своето бъдеще, е балансиран ангажимент едновременно към личностното и професионалното развитие на студентите. Проблемът е, че този и други подобни на него съвременни призови за реформа са изправени пред същия риск да останат неразбрани. В най-добрия случай това неразбиране ще доведе до частични реформи, или полуреформи. И макар на пръв поглед частичното приложение на препоръките да може да се определи като умереност, в последна сметка, то няма да представлява нищо повече от посредственост. А когато във фокуса на вниманието е не само подобряването на счетоводното образование, а най-вече неговото оцеляване, посредствеността е последното от което имаме нужда.

* Михаил Мусов, доктор, доцент, катедра „Счетоводство и анализ“, УНСС, email: mihailmusov@abv.bg

Настоящата разработка представлява кратък исторически преглед на развитието на професионалната (vocational) и либералната (liberal) перспектива във висшето счетоводно образование с намерението да осигури подходящ контекст за дискусия по актуални проблеми на образованието за счетоводната професия. Откритите тенденции в историко-логическото развитие позволяват формулирането на важни изводи относно модела на развитие на счетоводното образование. Правилното разбиране на този модел е основна предпоставка за избягване повтарянето на грешки от миналото.

Развитие и проблеми на счетоводното образование в САЩ (1880 – 2012)

Теорията и практиката на САЩ са подходяща отправна точка за изследвания в областта на висшето счетоводно образование по две основни причини. Първо, това е дългата история на проблемите на счетоводното образование в тази страна и на иновативните опити за тяхното решаване. Второ, това е потенциалът на американските научни изследвания и добри практики да влияят върху дебата в сферата на образованието по целия свят. И двете причини не са изненада като се има предвид степента на развитие на бизнес образованието изобщо и в частност на счетоводното образование, както и полученото признание в международен план. Към момента САЩ е страната с най-голям брой акредитирани бизнес колежи и университети, както и с най-голям брой колежи и университети, получили акредитация в направление счетоводството [1]. В допълнение, в САЩ е седалището и на някои от най-влиятелните организации в областта на счетоводството (например, Американската счетоводна асоциация – ААА, Американския институт на дипломираните експерт-счетоводители – АICPA, Института на управленските счетоводители – IMA и др.), които винаги са били активни участници в дискусията относно бъдещето на счетоводната професия и на нейното образование.

Развитие и проблеми на ранното счетоводно образование в САЩ (1880 – 1970)

Въпреки съществуващите концептуални различия между професионалната и либералната образователна традиция, счетоводното образование в американските университети винаги е представлявало компромис между двете. В исторически план професионалната перспектива е доминираща. Независимо от това, либералната традиция е в основата на усилията да се осигури висок статус на счетоводната професия и да се извоюва място на счетоводството като истинска академична дисциплина.

В края на XIX в. и началото на XX в. счетоводството е новопризната от американското правителство професия, а основаването на първото бизнес училище към University of Pennsylvania през 1881 г. поставя началото на висшето счетоводно образование в САЩ (Van Wyhe, 2007, с. 166). По това време първите професионалисти насърчават висшето образование за професията с цел да повишат нейния статус до този на медицината, правото и другите изучавани професии (Sterrett, 1905). Поради прекалено силния „практически“ фокус в образованието обаче престижът на професията като легитимна научна дисциплина първоначално е твърде нисък:

Сигурен съм, че всички ние, които преподаваме счетоводство в университетите, страдаме от мълчаливото презрение на нашите колеги, които гледат на счетоводството като на награпник, като на Саул сред пророците, като на парий, който със самото си присъствие отнема част от светостта на академичните аудитории (Hatfield, 1924, с. 241).

Въпреки че се срещат застъпници за по-солидно теоретично образование (Belser, 1927; Туру, 1927, с. 48 и др.), незадоволителният статус на професията остава непроменен до началото на 30-те години на XX в. (Stevenson, 1931).

Важен нов етап в развитието на счетоводното образование е поставен в средата на 30-те години, когато постепенно започва да се налага изискването за висше образование по специалността, а стремежът към „професионализъм“ предизвиква много по-сериозен дебат по въпросите на професионалното и либералното образование. Фокусът е основно върху две паралелни версии. От една страна, следвайки образователния модел, възприет в други професии, преподавателите във висшите училища поставят ударение върху необходимостта от формално образование пред изискванията за практически опит (Littleton, 1936; Kester и Nissley, 1936 и др.). От друга страна, бакалавърските програми в университетите постепенно започват да се възприемат като платформа за по-общо образование, т.е. професионалната подготовка по счетоводство следва да бъде предмет на последващо обучение. През следващите години дебатите относно пропорциите между формално образование и професионален опит в счетоводството продължават. Преди обаче да се достигне до някакъв консенсус са публикувани два доклада (Gordon и Howell, 1959 и Pierson, 1959), които са силно критични към едностранчивия професионален акцент в бизнес образованието. Посланието от тези доклади за счетоводното образование е повече от ясно: въпреки всички усилия, в края на 50-те години счетоводните курсове във висшите училища притежават твърде много от характеристиките на курсове за „професионално обучение“ и твърде малко от тези на образованието, което насърчава „максималното интелектуално израстване на личността“ (Carey, 1970, с. 273). Сериозните промени с цел постигане на по-голяма интеграция между

професионалните и хуманистичните елементи в счетоводното образование тепърва предстоят.

Препоръките на Комитета Бедфорд (1984 – 1986)

Между средата на 60-те и края на 80-те години на XX в. става ясно – както за академичните среди, така и за практикуващите професионалисти – че постоянно променящата се счетоводна професия изисква по-широко, либерално образование. Най-влиятелният сред моделите за реформиране на висшето счетоводно образование през този период е моделът, предложен от Комитета по бъдещата структура, съдържание и обхват на счетоводното образование, по-известен като Комитета Бедфорд (Bedford Committee).

В окончателната версия на своя доклад Комитетът признава, че „образователните програми по счетоводство ... никога не са се вписвали добре във фундаменталните цели на университетското образование” и предлага изграждането на много по-силна връзка между счетоводството, от една страна, и изкуствата, хуманитарните и точните науки, от друга страна (Bedford и др., 1986). Той измества акцента в образованието от напълно образовани професионалисти към такива, които трябва да се обучават през целия си живот, и признава, че

минималната цел на образователните програми по счетоводство следва да бъде да подготвят студентите да започнат и да се развиват в широкия набор от професионални кариери в сферата на счетоводството (Bedford и др., 1986).

Това означава, че от бъдещите счетоводители вече не може да се очаква да изучат веднъж и завинаги непрекъснато разширяващия се набор от счетоводни стандарти, правила и концепции; те трябва преди всичко „да се научат да учат“ и да придобият концептуално разбиране относно съответното специализирано знание. За тази цел Комитетът Бедфорд не само признава нуждата от „общо и специализирано професионално счетоводно образование“, но и от „общо образование“. Той отправя и редица препоръки, които пряко адресират различни интелектуални въпроси на личностното развитие и тяхното интегриране в рамките на счетоводното образование. Следователно, за да се отговори на нуждите и целите на разширяващата се професия, счетоводното образование в бакалавърска степен следва да развива широки личностни качества и способности, вместо тясно специализирани професионални знания и умения – теза, която е аплодирана и от най-големите одиторски компании в САЩ (AAA, 1989).

Дейността на Комисията за промяна на счетоводното образование (1989 – 1996)

През 90-те години на ХХ в. най-важните модели за реформи в счетоводното образование са предложени от Комисията за промяна на счетоводното образование (Accounting Education Change Commission – АЕСС). Комисията обединява основните препоръки на Комитета Бедфорд и на най-големите одиторски компании с цел инициране на промяна в университетските образователни модели.

Акцентът върху либералното образование в Становище № 1 на Комисията (Position Statement No. One) е многостранен. Например: счетоводните програми трябва „да научат студентите да учат самостоятелно“; съдържанието на учебните планове трябва „да създаде базата, върху която може да се надгражда продължаващото учене“; методите на преподаване трябва „да променят образователния фокус от придобиване на знание към способността за учене“ (АЕСС и ААА, 1996 [1990]).

Ключът към развитието на способността за учене е стремежът към постигането не само на професионално, но и на непрекъснато личностно усъвършенстване. Ето защо изготвеният от Комисията „Профил на способностите, необходими на висшистите по счетоводство“ изрично включва и набор от личностни качества и нагласи. Тези качества обхващат:

креативно мислене, интегритет, енергия, мотивация, постоянство, емпатия, лидерство, чувствителност към социалните отговорности, ангажимент към ученето през целия живот (АЕСС и ААА, 1996 [1990]).

Посланието на Комисията обаче е разбрано погрешно – включване на повече курсове от сферата на либералните изкуства (например, литература, философия, история, математика, социални науки, природни науки и др.), вместо подходящо интегриране на либералното и професионалното образование (например, Varefield, 1991). В резултат, в началото на ХХІ в., въпреки усилията за реформиране на счетоводното образование, много от добре познатите проблеми продължават да съществуват (Albrecht и Sack, 2000). По всичко изглежда, че е необходимо планирането и изпълнението на нови, и то ключови промени. Ясно е едно. Тази необходимост по никакъв начин не налага засилване на професионалните елементи в образованието – тъкмо обратното.

Предложенията на Комисията по висше счетоводно образование (2010 – 2012)

Десетилетие след изключително популярната монография на Albrecht и Sack (2000) Американската счетоводна асоциация (ААА) и Американският институт на дипломираните експерт-счетоводители (АИСПА) формират съвместна Комисия по висше счетоводно образование (Pathways Commission on Accounting Higher Education), която да се заеме с въпросите на бъдещото развитие на образованието по счетоводство в американските университети и колежи. Фундаменталното разбиране, върху което Комисията изгражда всички свои седем препоръки, е, че „образователната подготовка на счетоводителите трябва да почива на цялостна и добре интегрирана визия за ролята на счетоводството в обществото като цяло“ (Pathways Commission, 2012, с. 21). В допълнение, изрично се признава, че способността и желанието на счетоводителите да обслужват широкия обществен интерес „започват с личностния интегритет и интелигентност“ (Pathways Commission, 2012, с. 23).

По отношение на учебните планове и педагогическите подходи, прилагани в счетоводното образование (Препоръка № 4), Комисията по висше счетоводно образование признава нуждата от дългосрочна перспектива, както и от по-широк обхват на висшето образование за счетоводната професия. Тя призовава за силна ангажираност към „образователен модел, който е същевременно широко формиращ (broadly formative) и изцяло в хармония с постоянно променящите се обществени изисквания към счетоводната професия“ (Pathways Commission, 2012, с. 24). Разбирането, че подготовката за дадена професия е по същество формираща (или възпитаваща), включва формиране не само в професионален план, но предимно в личностен план. Тя се простира далеч отвъд придобиването на техническа прецизност, така необходима за нуждите на практиката. Тази подготовка изисква преди всичко възпитаване на характер; характер, който създава *доверие*; доверие, което е основният фундамент, върху който се градят обществените отношения във всички професии, в т.ч. и в счетоводната.

В обобщение, препоръките на Комисията по висше счетоводно образование предполагат сериозен ангажимент към широко формиращата (възпитателна) функция на професионалното образование. По всичко изглежда, че в контекста на предишните усилия за пренасочване на счетоводното образование, Комисията по висше счетоводно образование отправя нов призив за балансиран ангажимент едновременно към личностното и професионалното развитие. Като се имат предвид основните проблеми на съвременното счетоводно образование, тази препоръка напълно съответства на това, от което счетоводното образование има най-голяма нужда – баланс между професионалните и хуманистичните елементи.

Развитие и проблеми на счетоводното образование в България (1920 – 2014)

Дебатът относно професионалните и либералните елементи в развитието на висшето счетоводно образование има своите дискурси и на територията на България, където висшето образование по счетоводство към днешна дата има вече почти едновековна история. То започва в началото на 20-те години на XX в., когато са открити икономическите университети в София и Варна (Стоянов, 2011 [2010]). През този период някои от проблемите на счетоводното образование са неразривно свързани с проблемите на самата професия през десетилетията; т.е. те са специфични за съответното време и пространство. Други от проблемите обаче са от по-общ характер и те са тези, които продължават да съществуват и до днес. Във връзка с това, Стоянов (2011 [2010], с. 23) отбелязва:

Проблемите на образованието по счетоводство в по-голямата си част са стари проблеми... За съжаление, вместо да се решават, те се задълбочават, като наред с тях се появяват и нови проблеми (Стоянов, 2011[2010], с. 23).

Тези по-общии проблеми засягат основно функциите на счетоводното образование, които на свой ред определят съдържанието на учебните планове и стратегиите на преподаване. Те са разгледани по-долу, в историко-логическо единствено, в рамките на трите основни периода на развитие на счетоводната наука у нас (Стоянов, 2011 [2010]).

Счетоводното образование до край на 40-те години на XX в.

Между 20-те и 40-те години на XX в. счетоводната наука в България развива своите теоретични основи. През този период функцията на висшето образование по счетоводство е да допълва практическото обучение, като предоставя на учащите „нужните познания и опитност в трудната [им] професия“ (Добрев, 1933, с. 37). Проблемите на счетоводното образование са свързани основно с липсата на научна литература, която да подкрепя новопризнатата професия. Съществуват доказателства, че първите учени в страната в областта на счетоводството познават важността на личностните качества на тогавашните счетоводни кадри и тяхната роля в изпълняването на социалната и икономическата функция на професията. Например Добрев (1933) счита одитора за „компетентна и морална личност“ с „професионални качества“ и „професионална подготовка“. Той пише:

Погрешна е мисълта, че само притежанието на счетоводни и технически познания може да бъде достатъчно качество, за да бъде всяко лице, притежаващо тези качества, призвано да упражнява каквато да е ревизорска функция.

Ревизорът трябва да бъде, на първо място, една високо морална личност, която да подхожда на това тъй деликатно и пълно с отговорности призвание... Висока професионална етика и морал – ето първите и най-съществени атрибути, най-ценните добродетели на експерт-ревизора, които ще му дадат възможност да отговаря на своето високо обществено призвание (Добрев, 1933, с. 34, с. 36).

Въпреки съществуващата яснота относно големите отговорности на професията, през тези десетилетия съществува общото разбиране, че „само животът е в състояние да оформи личните качества и моралния облик на ревизора“ (Добрев, 1933, с. 37). В резултат на това разбиране тогавашните преподаватели във висшите училища не успяват да припознаят формиращата функция на висшето образование по счетоводство, т.е. тази функция, която е свързана с възпитаване на характер и ценности. Само като напомняне се отбелязва, че по това време този подход е типичен и за преподаването на счетоводните дисциплини в англо-американските страни.

Счетоводното образование от началото на 50-те години до края на 80-те години на XX в.

Между 50-те и края на 80-те години счетоводната професия в България и нейното образование се развиват в условията на централизирано планово стопанство. През този период проблемите на счетоводното образование са свързани с негативното влияние на икономическата система върху развитието на счетоводната професия. Това влияние може да се проследи в два аспекта (Стоянов, 2011[2010]; Свраков, 2014, с. 156-158). От една страна, то довежда до подценяване ролята на счетоводството – обхватът на счетоводната дейност в предприятията е ограничен основно до отчитане на сделките и събитията от името на собственика, т.е. на държавата. От друга страна, то превръща счетоводството в професия с нисък престиж – счетоводителите са възприемани предимно като отчетници с ниски изисквания относно компетенциите (без управленски функции и отговорности). Не е изненадващо, че през този период интересът в областта на счетоводството и в образованието по счетоводство е сравнително малък. Имайки предвид ерозиралата функция на счетоводството и компрометирания статус на счетоводните кадри, хуманистичните аспирации на висшето образование по счетоводство изглежда са считани за загуба на време и усилия. С малки изключения опитите за издигане статуса на счетоводната професия са били повърхностни и фрагментарни. Поради изолираното социално-икономическо развитие през този период препоръките на Комитета Бедфорд и на американската Комисия за промяна в счетоводното образование относно модел на по-широко счетоводно образование остават непознати в България. В допълнение, сянката на Желязната завеса довежда до множество различия в образователния

процес в страната в сравнение с практиките в Западния свят, които – както отбелязва Динев (2011[2010], с. 18) – „граничат с парадоксалност“. За съжаление, някои от тези проблеми съществуват и днес.

Счетоводното образование от началото на 90-те години на XX в. – досега

Краят на централизираното планово стопанство през 1989 г. отбелязва началото на настоящия период в развитието на счетоводната професия в България. Новите икономически, институционални и социални реалности поставят началото на сериозни усилия за реформиране на системата на висшето образование и на счетоводното образование в частност. Тези промени включват, без да се ограничават до: нови образователни стандарти (вж. Трифонова, Петрова и Савова, 2010), нови бакалавърски (Пожаревска и др., 2016) и магистърски програми, нова научна литература, възможности за учене през целия живот и др. Счетоводната професия постепенно започва да възвръща своя изгубен престиж. Същото се отнася и за счетоводното образование.

Независимо от усилията обаче последните проучвания показват, че много от „досегашните реформи са непълни, или без ясно формулирани цели и резултати и действия за тяхното постигане“ (Донев, 2014а, с. 11). В резултат, след първоначалното повишаване на интереса към счетоводното образование в началото на 90-те години, 20 години по-късно изглежда, че е налице спад с непредвидими последици. В Икономическия университет (ИУ) – Варна, например, през последното десетилетие се отчита намаление в търсенето на висше икономическо образование и в частност на висше счетоводно образование. Кандидат-студентите в ОКС „Бакалавър“ на ИУ – Варна през учебната 2014/2015 г. са намалели с над 50% спрямо 2011/2012 г., а кандидат-студентите, посочили специалност „Счетоводство и контрол“ – с над 60% за същия период; неизпълнението на плановия прием в счетоводната специалност на ИУ – Варна за учебната 2014/2015 г. е над 50% (Донев, 2014b, с. 16-18). Извън съмнение е, че върху тези тенденции ефект оказват ред външни фактори, върху които местните висши училища нямат влияние – намаляване броя на завършващите средно образование поради демографската криза, засилени емигрантски нагласи сред младите хора, относително по-неатрактивно възнаграждение на финансово-счетоводния труд (особено за навлизащите в професията) и др. Все пак тези фактори не обясняват изцяло наблюдаваните тенденции. Социологическо проучване в ИУ – Варна, проведено през 2013 г., разкрива и някои слабости в качеството на образованието по счетоводство, сред които: недостатъчно използване на съвременни методи на преподаване; липса на диалог и проблематизиране в преподаването; липса

на обратна връзка със студентите; недостатъчна практическа насоченост на обучението и др. (Донев, 2014b, с. 17). В една или друга степен тези и подобни на тях проблеми важат и за останалите висши училища по икономика в страната:

Под влияние на различни обективни и субективни причини от материален, социален, психологически и нравствен характер обаче напоследък се забелязва спад в качеството на провежданото обучение по счетоводство.... В много случаи се подхожда опростенчески и примитивно при изясняване на основни черти на счетоводството (Пергелов, 2007, с. 5).

В своите разработки Пергелов пръв подчертава, че преодоляването на „опростенческото“ и „примитивното“ отношение към счетоводното образование изисква преди всичко убеденост и ангажимент към едно по-широко разбиране за функциите на професията. Той вижда ролята на висшето образование по счетоводство отвъд тесните предели на професионалното образование и призовава преподавателите по счетоводство да поемат отговорност за развитието на личността на студентите с думите:

Време [е] да се освободим от обхваналия ни оптимизъм и притъпено чувство на отговорност към бъдещите поколения... Постигането на тази цел изисква нашата мисъл да има не само просветителен и популяризаторски, но и феноменален характер, да бъде подчинена на стремежа да се подготвят кадри, които са носители на висока мисловност и утвърдена духовност (Пергелов, 2007, с. 9-10).

Дискутирайки тези въпроси, Пергелов формулира три основни набора от препоръки за бъдещото развитие на счетоводното образование. Първата група касае нужната от по-значителен и задълбочен акцент върху богатата теория и история на счетоводството. Според Пергелов (2002, 2007), теорията и историята на счетоводството ще допринесат за повишаване на интелектуалния потенциал и теоретичната зрялост на студентите. Всъщност естеството на тази препоръка е свързано с изместване на фокуса в подготовката на висшистите – от относително по-тесните професионални знания, към по-широките академични такива.

Вторият набор от предложени мерки е в сферата на педагогиката. Пергелов (2007, с. 11-12) защитава използването на преподавателски методи, които повишават способността на студентите за мислене и техните нагласи за учене през целия живот:

Много [е] важно да се използват методи, които въздействат духовно и емоционално на учащите се; развиват чувството им на възприятие и въображение и ги подтикват към активно участие в учебния процес... които подсилват саморефлексията в мисленето и действията на обучаваните и ги адаптират към социално-икономическата обстановка, в която те изпълняват своята дейност.

Особено е необходимо да се преодолява у тях nihilистичното отношение към системното и непрекъснато повишаване на знанията им; да се развива чувството им на самоинициатива и самоконтрол; да се повишава способността им да предвиждат и вземат възможно най-правилни решения.

Третата група от препоръки адресира професионалната подготовка и личностните качества на преподавателите по счетоводство. Пергелов (2002, с. 197-199) призовава за привличане в академичните среди на преподаватели, които са „личности, притежаващи солидни знания, критичен ум, гъвкав интелект, богата култура, силно развито чувство на отговорност“ и „високи нравствени добродетели“, които „насаждат респект и уважение към себе си и професията“ и които „не трябва да бъдат мъртви души, а неспокойни и силно устремени личности“.

Извън съмнение е, че всички тези препоръки са в основата на една визия за по-хуманистично счетоводно образование. И, ако висшите училища в страната се провалят в тяхното изпълнение, не без основание може да се очаква, че

ще се ширят техницизмът и примитивизмът, които осакатяват и убиват най-ценното в духовното състояние на човека – неговата способност да мисли и обосновава; да бъде достоен съвременник и творец на своето настояще и бъдеще (Пергелов, 2007, с. 12).

В обобщение, краткият исторически преглед на счетоводното образование в България показва, че през десетилетията то е съпътствано от множество проблеми, които, до известна степен са сходни с тези в образованието по счетоводство в англо-американските страни, макар и някои от факторите за тези проблеми да са строго специфични. Основните проблеми винаги и по всяко време са касаели правилното дефиниране на функциите на счетоводното образование и произтичащите от това проблеми, свързани със съдържанието на учебните планове и с прилаганите педагогически подходи. Траекторията на тяхното преодоляване – както преди, така и след периода на централизираното планово стопанство – може да се представи като непрекъснати опити за откъсване на счетоводното образование от идентифицирането с ограничено техническо и професионално обучение и за разширяване на неговата функция с цел постигане на по-широки хуманистични образователни цели.

Изводи

Три са основните изводи, които могат да бъдат формулирани на базата на откритите тенденции в историко-логическото развитие на висшето счетоводно образование. Те са следните:

Първо, историята на счетоводното образование може да бъде описана като нарастващи опити за промяна от тесните професионални цели към по-академичните и хуманистични такива. Счетоводното образование в университетите винаги е било компромис между професионалните и либералните традиции в образованието. Въпреки това либералното образование е в основата на стремежа да се осигури статусът на счетоводството като професия и като истинска научна дисциплина. Това се отнася и за висшето образование по счетоводство в България (както в периода преди централизираното планоно стопанство, така и в този след него). Близките паралели в съвременните проблеми на образованието в България и в англо-американския свят показват, че този модел на развитие има характеристиките на обективен еволюционен процес. Процес, който представлява преход от един стадий на развитие, който вече е изчерпал своя потенциал, към нов и по-съвършен еволюционен етап, съответстващ на съвременните нужди на бизнеса, професията и обществото, като цяло.

Второ, компромисът между либералните ценности на висшето образование и професионалните аспирации на програмите по счетоводство никога не е позволявал счетоводното образование да определи еднозначно своята цел. Съобразно това професионално мотивираната цел – да се подготвят висшисти за нуждите на пазара на труда – винаги е била възприемана като минималната цел на счетоводното образование, която остава подчинена на друга, по-напреднала образователна цел.

Трето, най-скорошният призив за реформа на висшето счетоводно образование (Pathways Commission, 2012) почива на разбирането, че подготовката за професията е по същество *широко формираща (възпитателна)* и включва формиране не само в професионален, но и в личностен план. Казано по друг начин, това, от което счетоводното образование днес най-много се нуждае за своето бъдеще, е балансиран ангажимент едновременно към личностното и професионалното развитие на студентите.

В заключение, първата крачка към реформите, които са нужни на висшето образование по счетоводство, е правилното разбиране на тези послания. Тяхното отхвърляне ще води само до повтаряне на известни действия от миналото – преследването на цели, свързани единствено с подготовката на висшисти за нуждите на пазара на труда; следването на модел, имитиращ курсове за „професионално обучение“; използването на отдавна компрометирани педагогически подходи и др. А това, да се прави едно и също, и да се очакват различни резултати, както добре знаем от Айнщайн, е не просто посредственост; то е лудост.

Бележки:

[1] През 2014 г., от общо акредитираните от Асоциацията за напредък на бизнес училищата (AACSB) 694 икономически висши училища по света, 502 са локализирани на територията на САЩ (над 72%), а от общо 182 висши училища с акредитация в областта на счетоводството – 172 се намират в САЩ (близо 95%) (AACSB International, 2014, с. 9).

Референции:

Динев, М. (2011 [2010]). Философски постановки за счетоводната наука, за нейните обект, предмет и метод. Юбилейна международна научно-практическа конференция „Счетоводството – наука, практика, независимост“ (20 април 2010 г.), УИ Стопанство, София, с. 16-20.

(Dinev, M. 2011 [2010], Filosofski postanovki za schetovodnata nauka, za neynite obekt, predmet i metod. Yubileynna mezhdunarodna nauchno-prakticheska konferentsia „Schetovodstvoto – nauka, praktika, nezavisimost“ (20 april 2010 g.), UI Stopanstvo, Sofia, s.16-20)

Добрев, Д. (1933). Ръководство за контрола, ревизии и експертизи на стопанските предприятия – счетоводни, материални, стопанско-организационни, данъчно-фискални, съдебни и други проверки и експертизи, Печатница С. М. Стайков, София.

(Dobrev, D. 1933, Rakovodstvo za kontrola, revizii i ekspertizi na stopanskite predpriyatia – schetovodni, materialni, stopansko-organizatsionni, danachno-fiskalni, sadebni i drugi proverki i ekspertizi, Pечатnitsa S. M. Staykov, Sofia)

Донев, К. (2014а). Предговор. Сборник доклади от научна конференция „Проблеми при обучението по счетоводство, анализ и контрол“, „Наука и икономика“, Варна, с. 11-12.

(Donev, K. 2014a, Predgovor. Sbornik dokladi ot nauchna konferentsia „Problemi pri obuchenieto po schetovodstvo, analiz i kontrol“, „Nauka i ikonomika“, Varna, s. 11-12)

Донев, К. (2014б). Качеството на обучението в специалност „Счетоводство и контрол“ – състояние, проблеми и перспективи. Сборник доклади от научна конференция „Проблеми при обучението по счетоводство, анализ и контрол“, „Наука и икономика“, Варна, с. 13-21.

(Donev, K. 2014b, Kachestvoto na obuchenieto v spetsialnost „Schetovodstvo i kontrol“ – sastoyanie, problemi i perspektivi. Sbornik dokladi ot nauchna konferentsia „Problemi pri obuchenieto po schetovodstvo, analiz i kontrol“, „Nauka i ikonomika“, Varna, s. 13-21)

Пергелов, К. (2007). За историята и теорията на счетоводството и преподаването им във ВУЗ: Из професионалната и морална изповед на един дългогодишен преподавател, сп. Народно стопански архив, (3): 5-12.

(Pergelov, K. 2007, Za istoriyata i teoriyata na schetovodstvoto i prepodavaneto im vav VUZ: Iz profesionalnata i moralna izpoved na edin dalgogodishen преподавател, sp. Narodnostopanski arhiv, (3): 5-12)

Пергелов, К. (2002). Време е да се внесат значителни подобрения при преподаване на счетоводните знания във ВУЗ. Юбилеен сборник, посветен на проф. Коста Пергелов по случай навършване на 80 годишна възраст и 55 години непрекъснатата преподавателска дейност. ЕТ „Максла“, София, с. 192-199.

(Pergelov, K. 2002, Vreme e da se vnesat znachitelni podobrenia pri prepodavane na schetovodnite znania vav VUZ. Yubileen sbornik, posveten na prof. Kosta Pergelov po sluchay navarshvane na 80 godishna vazrast i 55 godini neprekasnata преподавателска дейност. ЕТ „Максла“, Sofia, s. 192-199)

Пожаревска, Р., Трифонова, С., Мусов, М., Дончев, Т., Маврудиев Х., Кадарски, Н. (2016). Адаптиране на учебни програми към изискванията на Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW), колективна монография, ИК–УНСС, София. (Pozharevska, R., Trifonova, S., Musov, M., Donchev, T., Mavrudiev H. i Katsarski, N. 2016, Adaptirane na учебни програми kam iziskvaniyata na Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW), kolektivna monografia, ИК–УНСС, Sofia)

Свраков, А. (2014). Размисли за Счетоводството в минало и настояще време, ИК „Труд и право“, София.

(Svrakov, A. 2014, Razmisli za Schetovodstvoto v minalo i nastoyashte време, ИК „Trud i pravo“, Sofia)

Стоянов, С. (2011 [2010]). Счетоводството в България като наука и образование. Юбилейна международна научно-практическа конференция „Счетоводството – наука, практика, независимост“ (20 април 2010 г.), УИ Стопанство, София, с. 21-23.

(Stoyanov, S. 2011 [2010], Schetovodstvoto v Bulgaria kato nauka i obrazovanie. Yubileynа mezhduнародna nauchno-prakticheska konferentsia „Schetovodstvoto – nauka, praktika, nezavisimost“ (20 april 2010 g.), UI Stopanstvo, Sofia, s. 21-23)

Трифонова, С., Петрова, Д. и Савова, К. (2010). Образователни стандарти на висшето образование по финанси, счетоводство и контрол, Тракия-М, София.

(Trifonova, S., Petrova, D. i Savova, K. 2010, Obrazovatelni standarti na vissheto obrazovanie po finansi, schetovodstvo i control, Trakia-M, Sofia) Accounting Education Change Commission (AECC), and American Accounting Association (AAA). (1996 [1990–1995]). Position and Issues Statements of the Accounting Education Change Commission. Accounting Education Series, Volume No. 13. FL: AAA, Sarasota.

- Albrecht, W. S., & Sack, R. J. (2000). *Accounting Education: Charting the Course through a Perilous Future*. Accounting Education Series, Volume 16., FL: AAA, Sarasota.
- American Accounting Association (AAA). (1989). *Perspectives on Education: Capabilities for Success in the Accounting Profession (The White Paper)*. Arthur Andersen & Co., Arthur
- Young, Coopers & Lybrand, Deloitte Haskins & Sells, Ernst & Whinney, Peat Marwick Main & Co., Price Waterhouse, and Touche Ross. New York, NY.
- Association to Advance Collegiate Schools of Business (AACSB International). (2014). *Business School Data Guide*. (Available at: <http://www.aacsb.edu/~media/AACSB/Publications/data-trends-booklet/2014.ashx>).
- Barefield, R. M. (1991). A critical view of the AECC and the converging forces of change. *Issues in Accounting Education*, 6(2): 305-312.
- Bedford, N., Bartholomew, E. E., Bowsher, C. A., Brown, A. L., Davidson, S., Horngren, C.
- T., Knortz, H. C., Piser, M. M., Shenkir, W. G., Simmons, J. K., Summers, E. L., & Wheeler,
- J. T. (1986). Future accounting education: Preparing for the expanding profession. *Issues in Accounting Education*, 1(1): 168-195.
- Belser, F. C. (1927). How Universities Can Aid the Accounting Profession. *The Accounting Review*, 2(1): 37-42.
- Carey, J. L. (1970). *The Rise of the Accounting Profession: To Responsibility and Authority, 1937-1969*. New York, NY: American Institute of Certified Public Accountants (AICPA).
- Gordon, R.A., & Howell, J. E. (1959). *Higher Education for Business*, Columbia University Press New York, NY.
- Hatfield, H. R. (1924). An Historical Defence of Bookkeeping. *Journal of Accountancy* (April): 241-253 (Originally presented on December 29, 1923, at the American Association of University Instructors in Accounting, the latter AAA).
- Kester, R. B., & Nissley, W. (1936). Education for Professional Accountancy. *The Accounting Review*, 11(2): 99-108.
- Littleton, A. C. (1936). The Professional College. *The Accounting Review*, 11(2): 109-116.
- Pathways Commission. (2012). *Charting a National Strategy for the Next Generation of Accountants*. American Accounting Association and AICPA. (Available at: www.pathwayscommission.org).
- Pierson, F. C., et al. (Eds.) (1959). *The Education of American Businessmen: A Study of university-College Programs in Business Administration*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Sterrett, J. E. (1905). Education and Training of a Certified Public Accountant. *Journal of Accountancy*. 1(1): 1-15.

Stevenson, R. A. (1931). Avenues of Entry to the Accounting Profession. *The Accounting Review*, 6(2): 140-141.

Тупу, Л. Т. (1927). Purposes and Methods of Accounting Instruction. *The Accounting Review*, 2(1): 48-54.

Van Wyhe, G. (2007). A History of U.S. Higher Education in Accounting, Part I: Situating Accounting within the Academy. *Issues in Accounting Education*, 22(2): 165-181.

РАЗВИТИЕ И ПРОБЛЕМИ НА ВИШЕТО СЧЕТОВОДНО ОБРАЗОВАНИЕ В САЩ И БЪЛГАРИЯ: НЯКОИ ПАРАЛЕЛИ ОТ МИНАЛОТО

Резюме

Настоящата разработка представлява кратък исторически преглед на развитието на професионалната и либералната перспективи във висшето счетоводно образование в САЩ и България с намерението да осигури подходящ контекст за дискусия по актуални проблеми на образованието за счетоводната професия. На базата на историко-логическия анализ са формулирани три общи извода относно модела на развитие на счетоводното образование. Изтъкнато е, че правилното разбиране на този модел е основна предпоставка за избягване повтарянето на грешки от миналото.

Ключови думи: висше счетоводно образование, професионално образование, либерално образование

JEL: M41, M42

DEVELOPMENT AND PROBLEMS OF ACCOUNTING HIGHER EDUCATION IN THE U.S. AND BULGARIA: PARALLELS IN HISTORY

Michael Musov*

Abstract

This paper provides a short historical background of the vocational versus liberal perspectives in accounting higher education. The first section begins with a discussion of the early professionals' struggle to ensure the status of accounting as a profession and a scholarly discipline in the U.S. The second section discusses some of the perceived problems with accounting education in Bulgaria. Based on the historical parallels outlined, the concluding section suggests three general conclusions.

Key words: accounting higher education, vocational education, liberal education

JEL: M41, M42

* Michael Musov, PhD, Assoc. Prof., Department of Accountancy and Analysis, UNWE, email: mihailmusov@abv.bg